# ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
# ΑΝΤΟΝΙΟ TIZZANO
της 9ης Δεκεμβρίου 2004 [1]

## I — Εισαγωγή

1. Η παρούσα υπόθεση έχει ως αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, η οποία υποβλήθηκε από το Korkein oikeus (ανώτατο δικαστήριο της Φινλανδίας) και αφορά την ερμηνεία του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 89/104/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1988, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων (στο εξής: οδηγία 89/104 ή απλώς οδηγία) [2]. Εν περιλήψει, το εθνικό δικαστήριο ερωτά το Δικαστήριο υπό ποιες συνθήκες η χρήση αλλότριου σήματος πρέπει να θεωρηθεί νόμιμη υπό το πρίσμα της οδηγίας.

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ιταλική.
2 — ΕΕ 1989, L 40, σ. 1.

## II — Νομικό πλαίσιο

*Οι εφαρμοστέες κοινοτικές διατάξεις*

2. Η Κοινότητα παρενέβη στη ρύθμιση του τομέα των σημάτων εκδίδοντας, κατά το μέρος που αφορά την παρούσα υπόθεση, την οδηγία 89/104, η οποία προσεγγίζει σε ορισμένα ζητήματα τις νομοθεσίες των κρατών μελών στον τομέα αυτό, χωρίς ωστόσο να επιτυγχάνει την πλήρη εναρμόνισή τους.

3. Υπενθυμίζω, καταρχάς, τη δέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας, η οποία αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι σκοπός της προστασίας που παρέχει το καταχωρισθέν σήμα «είναι ιδίως [ο προσδιορισμός της κατηγορίας]» του σήματος αυτού.

4. Ακολούθως, κρίνω σκόπιμη για την επίλυση της υπό κρίση διαφοράς την παράθεση του άρθρου 5, παράγραφος 1, της οδηγίας, το οποίο έχει ως εξής:

«Το καταχωρισμένο σήμα παρέχει στον δικαιούχο αποκλειστικό δικαίωμα. Ο δικαιούχος δικαιούται να απαγορεύει σε κάθε τρίτο να χρησιμοποιεί στις συναλλαγές, χωρίς τη συγκατάθεσή του:

α) σημείο πανομοιότυπο με το σήμα για προϊόντα ή υπηρεσίες πανομοιότυπες με εκείνες για τις οποίες το σήμα έχει καταχωριστεί·

β) σημείο για το οποίο, λόγω της ταυτότητας ή της ομοιότητάς του με το σήμα και της ταυτότητας ή της ομοιότητας των προϊόντων ή των υπηρεσιών που καλύπτονται από το σήμα και το σημείο, υπάρχει κίνδυνος σύγχυσης του κοινού, συμπεριλαμβανομένου και του κινδύνου συσχέτισης του σημείου με το σήμα.»

5. Επίσης σημαντικό για την παρούσα υπόθεση είναι το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας, το οποίο ορίζει τα εξής:

«Το δικαίωμα που παρέχει το σήμα δεν επιτρέπει στον δικαιούχο του να απαγορεύει στους τρίτους να χρησιμοποιούν στις συναλλαγές:

[...]

γ) το σήμα, εάν είναι αναγκαίο, προκειμένου να δηλωθεί ο προορισμός προϊόντος ή υπηρεσίας, και ιδίως όταν πρόκειται για εξαρτήματα ή ανταλλακτικά,

εφόσον η χρήση αυτή γίνεται σύμφωνα με τα χρηστά συναλλακτικά ήθη που ισχύουν στη βιομηχανία και το εμπόριο.»

6. Πρέπει, τέλος, να υπενθυμίσω την οδηγία 84/450/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 10ης Σεπτεμβρίου 1984, για την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών σχετικά με την παραπλανητική διαφήμιση [3], όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 97/55/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 6ης Οκτωβρίου 1997, προκειμένου να συμπεριλάβει τη συγκριτική διαφήμιση [4] (στο εξής: τροποποιηθείσα οδηγία 84/450 και οδηγία 97/55, αντιστοίχως), σκοπός της οποίας είναι, κατά το άρθρο της 1, «η προστασία των καταναλωτών και

3 — ΕΕ L 250, σ. 17.
4 — ΕΕ L 290, σ. 18.

των προσώπων που ασκούν εμπορική, βιομηχανική, βιοτεχνική ή ελευθέρια επαγγελματική δραστηριότητα, καθώς και η προστασία των συμφερόντων του κοινού γενικά από την παραπλανητική διαφήμιση και τις αθέμιτες συνέπειές της, επίσης δε ο καθορισμός των όρων υπό τους οποίους επιτρέπεται η συγκριτική διαφήμιση».

7. Κατά το άρθρο 3 bis, παράγραφος 1, της τροποποιηθείσας οδηγίας 84/450:

«Η συγκριτική διαφήμιση επιτρέπεται, όσον αφορά τη σύγκριση, όταν πληρούνται οι ακόλουθες προϋποθέσεις:

[...]

δ) δεν δημιουργεί στην αγορά σύγχυση μεταξύ του διαφημιζόμενου και ενός ανταγωνιστή ή μεταξύ των σημάτων, εμπορικών επωνυμιών, άλλων διακριτικών σημείων, αγαθών ή υπηρεσιών του διαφημιζόμενου και ενός ανταγωνιστή·

ε) δεν έχει ως συνέπεια τη δυσφήμιση ή την υποτίμηση των σημάτων, των εμπορικών επωνυμιών, άλλων διακριτικών σημείων, αγαθών, υπηρεσιών, δραστηριοτήτων ή καταστάσεων ενός ανταγωνιστή·

[...]

ζ) δεν επιφέρει αθέμιτο όφελος από τη φήμη σήματος, εμπορικής επωνυμίας ή άλλων διακριτικών σημείων ενός ανταγωνιστή ή των δηλωτικών καταγωγής ανταγωνιστικών προϊόντων·

η) δεν παρουσιάζει ένα αγαθό ή μια υπηρεσία ως απομίμηση ή αντίγραφο αγαθού ή υπηρεσίας που φέρει σήμα κατατεθέν ή εμπορική επωνυμία.»

*Το εθνικό δίκαιο*

8. Στη Φινλανδία, ο τομέας των σημάτων διέπεται από τον νόμο tavaramerkkilaki (φινλανδικός νόμος περί σημάτων, στο εξής: tavaramerkkilaki) [5].

5 — Νόμος 1964/7, της 10ης Ιανουαρίου 1964, περί σημάτων.

9. Στο άρθρο 4, παράγραφος 1, του tavaramerkkilaki, τα αποκλειστικά δικαιώματα του δικαιούχου του σήματος ορίζονται ως εξής:

«Το προβλεπόμενο από τα άρθρα 1 έως 3 του παρόντος νόμου δικαίωμα αναγραφής διακριτικών σημείων επί των εμπορευμάτων συνεπάγεται ότι κανείς άλλος πλην του δικαιούχου του σήματος δεν μπορεί να χρησιμοποιεί στο εμπόριο ως σήμα για τα προϊόντα του ένα σημείο επί του προϊόντος ή της συσκευασίας του το οποίο μπορεί να προκαλέσει σύγχυση, στο πλαίσιο διαφημίσεων, χρήσεως εμπορικών εγγράφων ή με άλλο τρόπο, περιλαμβανομένου του προφορικού λόγου.»

10. Το άρθρο 4, παράγραφος 2, του ίδιου νόμου διευκρινίζει, ακολούθως, τα εξής:

«Θεωρείται ότι υφίσταται παράνομη χρήση, κατά την έννοια της παραγράφου 1, μεταξύ άλλων, όταν διατίθενται στο εμπόριο εξαρτήματα, ανταλλακτικά ή παρεμφερή μέρη που μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε προϊόντα τρίτου κατασκευαστή ή πωλητή και στα οποία το σήμα αναγράφεται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργείται η εντύπωση ότι η διάθεση στο εμπόριο πραγματοποιείται εκ μέρους του δικαιούχου του σήματος ή ότι αυτός συμφωνεί στη χρησιμοποίηση του σήματος.»

11. Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι η τελευταία αυτή διάταξη αποτελεί παρέκκλιση από τα αποκλειστικά δικαιώματα του δικαιούχου του σήματος, καθόσον δεν υπάρχει προσβολή των εν λόγω δικαιωμάτων, όταν ένας έμπορος χρησιμοποιεί στα προϊόντα του το σήμα τρίτου κατά τέτοιον τρόπο ώστε να μη δημιουργείται η εντύπωση ότι το προς πώληση εμπόρευμα προέρχεται από τον δικαιούχο του σήματος ή ότι αυτός συναίνεσε στη χρήση του σήματός του.

## III — Πραγματικά περιστατικά και διαδικασία

12. Η αμερικανική εταιρία The Gillette Company είναι δικαιούχος των σημάτων «Gillette» και «Sensor», αμφότερα καταχωρισθέντα στη Φινλανδία για ορισμένα προϊόντα, μεταξύ των οποίων ξυράφια. Η φινλανδική θυγατρική της Gillette Group Finland Oy (στο εξής θα αναφέρομαι από κοινού στις δύο εταιρίες με το όνομα Gillette) κατέχει το αποκλειστικό δικαίωμα χρησιμοποιήσεως των εν λόγω σημάτων στη Φινλανδία, όπου εμπορεύεται διάφορες συσκευές ξυρίσματος, μεταξύ των οποίων ξυράφια αποτελούμενα από ένα στέλεχος με λαβή και μια αντικαταστατή λεπίδα, καθώς και μεμονωμένες λεπίδες πωλούμενες χωριστά.

13. Η φινλανδική εταιρία LA-Laboratoires Ltd Oy (στο εξής: LA) εμπορεύεται επίσης στη Φινλανδία αντίστοιχα προϊόντα, ήτοι ξυράφια αποτελούμενα από ένα στέλεχος με λαβή και μια αντικαταστατή λεπίδα, καθώς

και λεπίδες πωλούμενες χωριστά. Η εν λόγω εταιρία εμπορευόταν λεπίδες με το σήμα «PARASON FLEXOR», επικολλώντας στη συσκευασία τους μια κόκκινου χρώματος ετικέτα με την εξής επισήμανση: «Η λεπίδα αυτή προσαρμόζεται σε όλα τα στελέχη PARASON FLEXOR και GILLETTE SENSOR».

14. Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι η LA δεν είχε άδεια χρησιμοποιήσεως σήματος ή εξουσιοδότηση από άλλου είδους σύμβαση να χρησιμοποιεί τα σήματα της Gillette.

15. Ως εκ τούτου, η Gillette προσέφυγε κατά της LA ενώπιον του Helsingin käräjäoikeus (πρωτοβάθμιο δικαστήριο του Ελσίνκι), υποστηρίζοντας ότι η καθής προσέβαλε με τις ενέργειές της τα καταχωρισμένα σήματα «Gillette» και «Sensor». Κατά την προσφεύγουσα, η πρακτική της LA δημιουργούσε στους καταναλωτές την εσφαλμένη εντύπωση ότι τα προϊόντα της LA ήταν πανομοιότυπα ή παρόμοια με τα δικά της ή ότι η LA είχε το δικαίωμα, δυνάμει σχετικής άδειας ή από άλλη νόμιμη αιτία, να χρησιμοποιεί νομίμως τα εν λόγω σήματα.

16. Το Helsingin käräjäoikeus δέχθηκε τον ισχυρισμό αυτό, κρίνοντας, με απόφαση της 30ής Μαρτίου 2000, ότι η LA, χρησιμοποιώντας τα σήματα αυτά στις συσκευασίες των λεπίδων ξυρίσματος «PARASON FLEXOR», προσέβαλε το εν λόγω αποκλειστικό δικαίωμα που παραχωρήθηκε στην Gillette βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 1, του tavaramerkkilaki.

17. Το Helsingin käräjäoikeus έκρινε ότι δεν είχε εφαρμογή, εν προκειμένω, η παρέκκλιση που εισάγει το άρθρο 4, παράγραφος 2, του tavaramerkkilaki. Αυτή η παρέκκλιση, η οποία πρέπει να ερμηνεύεται στενά υπό το πρίσμα της οδηγίας 89/104 και, ειδικότερα, του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της εν λόγω οδηγίας, δεν αφορά το κύριο προϊόν, αλλά μόνον τα ανταλλακτικά, τα εξαρτήματα και τα άλλα παρόμοια μέρη. Κατά το käräjäoikeus, τόσο το στέλεχος όσο και η λαβή έπρεπε να θεωρηθούν ως κύρια μέρη του ξυραφιού και, συνεπώς, δεν ενέπιπταν στο πεδίο εφαρμογής της παρεκκλίσεως.

18. Το φινλανδικό δικαστήριο απαγόρευσε, ως εκ τούτου, στην LA τη συνέχιση ή την επανάληψη αυτής της πρακτικής της, υποχρεώνοντάς την, επιπλέον, να αφαιρέσει από τις συσκευασίες τις λέξεις «Gillette» και «Sensor», να καταστρέψει τις ετικέτες που κυκλοφορούν στην αγορά της Φινλανδίας και στις οποίες αναγράφονται τα εν λόγω σήματα και να αποκαταστήσει τη ζημία που προκλήθηκε στην Gillette.

19. Η LA άσκησε έφεση ενώπιον του Helsingin hovioikeus (εφετείο του Ελσίνκι), το οποίο εξέδωσε, στις 17 Μαΐου 2001, εντελώς αντίθετη απόφαση.

20. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε, καταρχάς, ότι οι λεπίδες αποτελούν ανταλλακτικά, κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 2, του tavaramerkkilaki. Εν πάση περιπτώσει, ο καταναλωτής που διαθέτει ήδη ένα στέλεχος «GILLETTE SENSOR» γνωρίζει, χάρη στην επισήμανση που περιλαμβάνει η ετικέτα, ότι στο στέλεχος αυτό μπορούν να προσαρμοσθούν τόσο οι λεπίδες που πωλεί η Gillette, όσο και οι λεπίδες «PARASON FLEXOR». Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι στις συσκευασίες των λεπίδων της LA αναγράφονταν, σε περίοπτο σημείο, τα σήματα «Parason» και «Flexor», από τα οποία προέκυπτε σαφώς η καταγωγή των προϊόντων, ενώ τα σήματα «Gillette» και «Sensor» αναγράφονταν με μικρά γράμματα σε ετικέτες μικρού σχετικώς μεγέθους επικολλημένες στις συσκευασίες των λεπίδων. Το στοιχείο αυτό αποκλείει το ενδεχόμενο να πρόκειται, εν προκειμένω, περί εμπορικής εκμεταλλεύσεως αλλότριου σήματος ή να έχει δημιουργηθεί η εντύπωση ότι οι δικαιούχοι των διαφόρων σημάτων αποτελούν ενιαία επιχειρηματική μονάδα. Το αιτούν δικαστήριο κατέληξε, συνεπώς, ότι η LA είχε χρησιμοποιήσει τα σήματα της Gillette κατά τρόπο σύμφωνο προς το άρθρο 4, παράγραφος 2, του tavaramerkkilaki.

21. Η Gillette άσκησε αναίρεση ενώπιον του Korkein oikeus, το οποίο έκρινε ότι στην υπόθεση ανέκυπταν ζητήματα ερμηνείας του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 89/104.

22. Με απόφαση της 23ης Μαΐου 2003, το Korkein oikeus αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Κατά την εφαρμογή του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 89/104, ποια είναι τα κριτήρια:

α) βάσει των οποίων πρέπει να κρίνεται αν ένα προϊόν αποτελεί εξάρτημα ή ανταλλακτικό, καθώς και

β) βάσει των οποίων προσδιορίζονται τα προϊόντα που δεν θεωρούνται ως εξάρτημα ή ανταλλακτικό, τα οποία ενδέχεται επίσης να εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της ως άνω διατάξεως;

2) Πρέπει να γίνεται με διαφορετικό τρόπο η εξέταση του θεμιτού της χρησιμοποιήσεως σήματος ανήκοντος σε τρίτον ανάλογα με το αν το οικείο προϊόν αποτελεί εξάρτημα ή ανταλλακτικό ή ανάλογα με το αν πρόκειται για προϊόν το οποίο για κάποιο άλλο λόγο μπορεί να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της ως άνω διατάξεως;

3) Πώς πρέπει να ερμηνεύεται η προϋπόθεση κατά την οποία η αναγραφή του σήματος επιβάλλεται να είναι "αναγκαία" προκειμένου να δηλωθεί ο προορισμός προϊόντος ή υπηρεσίας; Πληρούται το κριτήριο του "αναγκαίου" έστω και αν η ένδειξη του προορισμού αυτού είναι καθαυτή δυνατή χωρίς ρητή μνεία του ανήκοντος σε τρίτον σήματος, όταν παραδείγματος χάρη αναφέρεται απλώς η τεχνική λειτουργία του προϊόντος; Τι σημασία έχει επ' αυτού το ότι ο καταναλωτής μπορεί να αντιληφθεί με μεγαλύτερη δυσκολία [τον προορισμό του προϊόντος] σε περίπτωση που δεν γίνεται ρητή μνεία του σήματος τρίτου;

4) Τι στοιχεία πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την εκτίμηση της συμφωνίας προς τα συναλλακτικά ήθη; Συνιστά η μνεία στα προϊόντα ενός επιχειρηματία σήματος ανήκοντος σε τρίτο διαβεβαίωση ότι τα προϊόντα του αυτά αντιστοιχούν προς εκείνα του τρίτου τόσο από ποιοτική όσο και από τεχνική ή κάποια άλλη άποψη;

5) Επηρεάζει το θεμιτό της χρησιμοποιήσεως σήματος τρίτου το αν ο τρίτος αυτός επιχειρηματίας διαθέτει στο εμπόριο, επιπλέον των εξαρτημάτων ή ανταλλακτικών, και δικά του προϊόντα σε συνδυασμό με τα οποία προορίζεται να χρησιμοποιείται το επίμαχο ανταλλακτικό ή εξάρτημα;»

23. Στο πλαίσιο της προεκτεθείσας διαδικασίας, η προσφεύγουσα της κύριας δίκης, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, η Φινλανδική Κυβέρνηση και η Επιτροπή κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις.

24. Οι διάδικοι της κύριας δίκης, η Φινλανδική Κυβέρνηση και η Επιτροπή παρέστησαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση της 21ης Οκτωβρίου 2004.

## IV — Νομική ανάλυση

*Εισαγωγή*

25. Ως γνωστόν, η κύρια λειτουργία του σήματος, όπως προκύπτει από τη δέκατη αιτιολογική σκέψη της οδηγίας 89/104 καθώς και από πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, είναι να δηλώνει την καταγωγή των προϊόντων [6].

6 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 23ης Μαΐου 1978, 102/77, Hoffmann-La Roche (Συλλογή τόμος 1978, σ. 351, σκέψη 7), της 12ης Νοεμβρίου 2002, C-206/01, Arsenal Football Club (Συλλογή 2002, σ. I-10273, σκέψη 51), της 11ης Μαρτίου 2003, C-40/01, Ansul (Συλλογή 2003, σ. I-2439, σκέψη 36), και της 16ης Νοεμβρίου 2004, C-245/02, Anheuser-Busch (Συλλογή 2004, σ. I-10989, σκέψη 59).

26. Για την πλήρη εξασφάλιση αυτής της λειτουργίας, ο δικαιούχος του σήματος πρέπει να έχει τη δυνατότητα να απαγορεύσει σε τρίτους την αθέμιτη χρήση του εν λόγω σήματος, κατά τρόπο δηλαδή δυνάμενο να παραπλανήσει τους καταναλωτές δημιουργώντας τους την εσφαλμένη εντύπωση ότι ένα συγκεκριμένο προϊόν κατασκευάστηκε από τον δικαιούχο του σήματος. Το άρθρο 5, παράγραφος 1, της οδηγίας παρέχει, συνεπώς, στον δικαιούχο του σήματος αποκλειστικό δικαίωμα χρήσεως του σήματός του.

27. Το δικαίωμα αυτό δεν έχει, ωστόσο, απόλυτη ισχύ. Συγκεκριμένα, το άρθρο 6 της ίδιας οδηγίας προβλέπει ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, το σήμα μπορεί νομίμως να αναγραφεί σε συσκευασίες προϊόντων τα οποία δεν έχουν κατασκευασθεί από τον κάτοχό του.

28. Ειδικότερα, σύμφωνα με την εν λόγω διάταξη, η χρήση αλλότριου σήματος επιτρέπεται οσάκις: χρησιμεύει για να δηλωθεί ο προορισμός ενός προϊόντος· είναι αναγκαία προς τούτο· γίνεται σύμφωνα με τα χρηστά συναλλακτικά ήθη που ισχύουν στη βιομηχανία και το εμπόριο (στο εξής: χρηστά συναλλακτικά ήθη).

29. Οι λόγοι που δικαιολογούν τον ως άνω περιορισμό της αποκλειστικής χρήσεως του σήματος έχουν διευκρινιστεί από το Δικαστήριο. Συγκεκριμένα, κατά πάγια νομολογία, «με τον περιορισμό των αποτελεσμάτων των δικαιωμάτων που αντλεί ο δικαιούχος σήματος από το άρθρο 5 της οδηγίας 89/104, το άρθρο 6 της οδηγίας αυτής σκοπεί να συμβιβάσει τα θεμελιώδη συμφέροντα της προστασίας των δικαιωμάτων επί του σήματος και εκείνα της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών εντός της κοινής αγοράς, τούτο δε κατά τρόπον ώστε να μπορεί το δικαίωμα επί του σήματος να επιτελεί τη λειτουργία του ως ουσιώδες στοιχείο του συστήματος ανόθευτου ανταγωνισμού, στη δημιουργία και τη διατήρηση του οποίου αποβλέπει η Συνθήκη» [7].

30. Συνεπώς, μπορεί να γίνει δεκτό ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 89/104, περιορίζοντας το προβλεπόμενο από το άρθρο 5 αποκλειστικό δικαίωμα, αποβλέπει στην εξισορρόπηση του συμφέροντος του δικαιούχου του σήματος να εκπληρώνεται πλήρως η λειτουργία του σήματος ως στοιχείου δηλωτικού της καταγωγής των προϊόντων που αυτός κατασκευάζει και του συμφέροντος των άλλων επιχειρηματιών να έχουν πλήρη πρόσβαση στην αγορά, χωρίς να αποκλείεται το ενδεχόμενο — όπως εξάλλου επιβεβαιώνει η ευρεία αναφορά του προαναφερθέντος αποσπάσματος της αποφάσεως του Δικαστηρίου στην ελεύθερη κυκλοφορία και όπως θα εκτεθεί στη συνέχεια — να διακυβεύονται και άλλα συμφέροντα.

*Επί του πρώτου και δευτέρου ερωτήματος*

31. Κατόπιν των ανωτέρω παρατηρήσεων, θα εξεταστούν ευθύς αμέσως τα ερωτήματα του αιτούντος δικαστηρίου.

7 — Απόφαση της 7ης Ιανουαρίου 2004, C-100/02, Gerolsteiner Brunnen (Συλλογή 2004, σ. I-691, σκέψη 16, και η εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

32. Με τα δύο πρώτα ερωτήματα, τα οποία θα εξεταστούν από κοινού, το εν λόγω δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, βάσει ποιων κριτηρίων διακρίνονται, στο πλαίσιο της εφαρμογής του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 89/104, τα κύρια προϊόντα από τα ανταλλακτικά και βάσει ποιων κριτηρίων καθορίζονται τα άλλα προϊόντα, πλην των ανταλλακτικών και των εξαρτημάτων, που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως. Ο στόχος είναι να αποδειχθεί αν το σύννομο της χρησιμοποιήσεως αλλότριου σήματος πρέπει να εκτιμηθεί διαφορετικά για τα άλλα προϊόντα απ' ό,τι για τα ανταλλακτικά ή τα εξαρτήματα.

33. Όπως προαναφέρθηκε, μία από τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται για να είναι νόμιμη η αναγραφή αλλότριου σήματος σε ένα προϊόν είναι το σήμα να εκπληρώνει τη λειτουργία του ως στοιχείο δηλωτικό του προορισμού του εν λόγω προϊόντος και όχι της καταγωγής του.

34. Από την άποψη αυτή, φρονώ ότι η δυνατότητα χρησιμοποιήσεως του αλλότριου σήματος για να δηλωθεί ο προορισμός του προϊόντος, χωρίς καμία αναφορά στην καταγωγή του, υφίσταται ομοίως για όλα τα είδη προϊόντων ή υπηρεσιών.

35. Βεβαίως, συνήθως πρόκειται για εξαρτήματα και ανταλλακτικά που πρέπει να χρησιμοποιούνται από κοινού με το κύριο προϊόν, το οποίο, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, προσδιορίζεται μόνον από το σήμα του. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα που παρέθεσε η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, ήτοι το παράδειγμα μιας εξατμίσεως αυτοκινήτου ή ενός φορείου ποδηλάτων που κατασκευάζονται ειδικώς για τα αυτοκίνητα Volkswagen Polo. Το ίδιο, ωστόσο, ισχύει όταν πρόκειται για δύο προϊόντα που το ένα δεν είναι εξάρτημα ή ανταλλακτικό του άλλου. Χρησιμοποιώντας εκ νέου τα παραδείγματα της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, αναφέρω την περίπτωση ενός μετρητή της εταιρίας Α και ενός λειτουργικού συστήματος της εταιρίας Β, προϊόντων συμβατών μεταξύ τους. Δεν πρόκειται, επομένως, ούτε για εξαρτήματα ούτε για ανταλλακτικά, καθόσον καθένα από τα προϊόντα αυτά είναι αυθύπαρκτο. Επιτρέπεται πάντως η οικεία επιχείρηση να ενημερώνει το κοινό ότι το προϊόν της μπορεί να έχει ως προορισμό το προϊόν της άλλης επιχειρήσεως και αντιστρόφως.

36. Ως εκ τούτου, φρονώ ότι, όσον αφορά την υπό εξέταση προϋπόθεση, κανένα προϊόν δεν μπορεί, καταρχήν, να αποκλειστεί από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας. Συνεπώς, είτε πρόκειται για κύριο προϊόν, είτε για ανταλλακτικό ή εξάρτημα, αν η αναγραφή του αλλότριου σήματος είναι αναγκαία για να δηλωθεί ο προορισμός, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η υπό εξέταση προϋπόθεση πληρούται.

37. Υπέρ της ερμηνείας αυτής συνηγορούν και άλλα στοιχεία. Από τη διατύπωση της επίμαχης διατάξεως προκύπτει ότι η αναφορά στα ανταλλακτικά και τα εξαρτήματα αρχίζει με τη λέξη «ιδίως». Συνεπώς, είναι εύλογη η παρατήρηση ότι ο περιορισμός του αποκλειστικού δικαιώματος μπορεί επίσης να αφορά προϊόντα που δεν αποτελούν εξαρτήματα ή ανταλλακτικά, λαμβανομένου ιδίως υπόψη ότι, όπως επισημαίνει η Επιτροπή, η αρχική της πρόταση οδηγίας απέκλειε ρητώς αυτή τη δυνατότητα, αλλά τροποποιήθηκε ακριβώς επί του σημείου αυτού [8].

38. Εξάλλου, όπως επισήμανε η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, η επίμαχη διάταξη δεν κάνει λόγο μόνο για τον προορισμό προϊόντων, αλλά και υπηρεσιών, με τις οποίες είναι δύσκολο να συνδυασθεί η έννοια των εξαρτημάτων ή των ανταλλακτικών.

39. Από τα ανωτέρω προκύπτει, κατά την άποψή μου, ότι, όσον αφορά την εφαρμογή του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας, δεν είναι αναγκαίο το προϊόν να έχει προηγουμένως χαρακτηρισθεί ως κύριο προϊόν, εξάρτημα ή ανταλλακτικό, καθόσον το καθοριστικό *εν πάση περιπτώσει* ζήτημα είναι το αν η αναγραφή του αλλότριου σήματος είναι αναγκαία για να δηλωθεί ο προορισμός του προϊόντος (ή της υπηρεσίας) και αν αυτό δημιουργεί σύγχυση ως προς την καταγωγή του.

40. Αν ισχύει αυτή η διαπίστωση, δεν είναι, κατά την άποψή μου, αναγκαίο, στο σημείο αυτό, να αποφανθεί το Δικαστήριο επί των κριτηρίων καθορισμού των κύριων προϊόντων και διακρίσεώς τους από τα εξαρτήματα και τα ανταλλακτικά, όπως ζητείται με το πρώτο ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου.

41. Ως εκ τούτου, προτείνω να δοθεί στο πρώτο και δεύτερο ερώτημα η απάντηση ότι, στον βαθμό που, όσον αφορά την εφαρμογή του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 89/104, πρέπει να εξακριβωθεί μόνον αν η αναγραφή του αλλότριου σήματος είναι αναγκαία για να δηλωθεί ο προορισμός του προϊόντος (ή της υπηρεσίας) και αν αυτό δημιουργεί κίνδυνο συγχύσεως ως προς την καταγωγή του προϊόντος (ή της υπηρεσίας), το ζήτημα αν η χρήση του σήματος είναι νόμιμη δεν εκτιμάται διαφορετικά ανάλογα με το αν πρόκειται για κύριο προϊόν, εξάρτημα ή ανταλλακτικό.

*Επί του τρίτου ερωτήματος*

42. Με το τρίτο ερώτημα, το εθνικό δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, ποια στοιχεία

8 — Το άρθρο 5 της προτάσεως πρώτης οδηγίας του Συμβουλίου για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών στον τομέα των σημάτων, η οποία υποβλήθηκε από την Επιτροπή στις 25 Νοεμβρίου 1980, προέβλεπε ότι «[τ]ο δικαίωμα που παρέχει το σήμα δεν επιτρέπει την απαγόρευση σε τρίτον, στο πλαίσιο εμπορικών συναλλαγών, της χρήσεως: [...] γ) του σήματος προκειμένου να δηλωθεί ο προορισμός των προϊόντων για χρήση ως εξαρτήματα ή ανταλλακτικά [...]» (ΕΕ 1980, C 351, σ. 1).

πρέπει να ληφθούν υπόψη για να εκτιμηθεί αν η χρήση του σήματος τρίτου είναι «αναγκαία», κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας, για να δηλωθεί ο προορισμός ενός προϊόντος.

43. Με τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν ενώπιον του Δικαστηρίου, οι παρεμβαίνοντες πρότειναν δύο πολύ διαφορετικές μεταξύ τους ερμηνείες της προαναφερθείσας προϋποθέσεως περί αναγκαιότητας της χρήσεως του σήματος τρίτου.

44. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου προτείνει να γίνει δεκτό ότι η επίμαχη προϋπόθεση πληρούται οσάκις η αναγραφή του αλλότριου σήματος αποτελεί «αποτελεσματικό και πρόσφορο μέσο» [9] παροχής στους δυνητικούς αγοραστές του προϊόντος πληροφοριών σχετικών με τον προορισμό του.

45. Η εν λόγω κυβέρνηση υπενθυμίζει, επί του σημείου αυτού, ότι σκοπός της επίμαχης διατάξεως είναι η εξασφάλιση ανόθευτου ανταγωνισμού και ότι μια υπερβολικά στενή ερμηνεία της προαναφερθείσας προϋποθέσεως θα περιόριζε την πρακτική αποτελεσματικότητα της διατάξεως.

46. Κατά την άποψη του Ηνωμένου Βασιλείου, αν γινόταν δεκτό ότι η προϋπόθεση περί αναγκαιότητας της αναγραφής του αλλότριου σήματος πληρούται μόνο στην περίπτωση που δεν υφίσταται δυνατότητα παροχής με άλλον τρόπο των πληροφοριών που ο δυνητικός αγοραστής χρειάζεται για να αντιληφθεί τον προορισμό του προϊόντος, θα ελλόχευε κίνδυνος, στην πράξη, η επίμαχη διάταξη να μην μπορεί ποτέ να τύχει εφαρμογής. Στην πλειονότητα σχεδόν των περιπτώσεων, είναι πράγματι δυνατό να χρησιμοποιηθεί άλλη μέθοδος προσδιορισμού του προορισμού του προϊόντος, πλην της αναγραφής του αλλότριου σήματος, για παράδειγμα μέσω εικόνας ή μέσω της τεχνικής περιγραφής του είδους προϊόντος με το οποίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί το επίμαχο προϊόν.

47. Την άποψη αυτή συμμερίζονται η Φινλανδική Κυβέρνηση και η Επιτροπή, οι οποίες θεωρούν σημαντικό να λαμβάνονται επίσης υπόψη τα χαρακτηριστικά των δυνητικών αγοραστών του προϊόντος που φέρει το αλλότριο σήμα. Ο προσδιορισμός των «αναγκαίων» να παρασχεθούν στοιχείων αποτελεί συνάρτηση του αν το προϊόν απευθύνεται στους τελικούς καταναλωτές ή σε άλλους επιχειρηματίες. Μόνο στη δεύτερη περίπτωση είναι δυνατόν η τεχνική περιγραφή του προϊόντος να αποτελέσει πρόσφορο μέσο παροχής πληροφοριών σχετικών με τον προορισμό του προϊόντος, χωρίς να είναι «αναγκαία», κατά συνέπεια, η αναγραφή του αλλότριου σήματος. Για τον μέσο καταναλωτή, αντιθέτως, είναι δυσκολότερο να αντιληφθεί τον προορισμό ενός

9 — Στο πρωτότυπο αγγλικό κείμενο των παρατηρήσεων του Ηνωμένου Βασιλείου η διατύπωση έχει ως εξής: «[...] an efficient and accurate means».

προϊόντος όταν απουσιάζει η εν λόγω αναγραφή, εκτός αν το προϊόν έχει παγκοσμίως γνωστά τεχνικά χαρακτηριστικά, τα οποία καθιστούν δυνατή, και γι' αυτό το είδος καταναλωτών, την εύκολη κατανόηση του προορισμού του προϊόντος που τους ενδιαφέρει. Όπως επισημάνθηκε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των ελαστικών, για τα οποία προβλέπονται εύληπτοι κώδικες, οι οποίοι παρέχουν στον δυνητικό αγοραστή τη δυνατότητα να αντιληφθεί τα είδη που προορίζονται για το αυτοκίνητό του.

48. Η Gillette, αντιθέτως, προτείνει η επίμαχη προϋπόθεση να ερμηνευθεί βάσει αυστηρώς και αποκλειστικώς οικονομικών κριτηρίων. Όπως υποστηρίζει, η χρήση του αλλότριου σήματος μπορεί να θεωρηθεί ως «αναγκαία» μόνον όταν αποτελεί, για τον χρήστη του σήματος, τη μοναδική δυνατότητα εμπορίας του προϊόντος του υπό οικονομικώς αποδεκτούς όρους.

49. Η Gillette, εφαρμόζοντας αυτή την ερμηνεία εν προκειμένω, επισημαίνει ότι οι λεπίδες της LA δεν προορίζονται αποκλειστικώς για τα στελέχη ξυραφιού που κατασκευάζει η Gillette, αλλά και για τα στελέχη που παράγει η ίδια η LA, καθώς και, όπως διαπιστώθηκε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, για τα στελέχη που φέρουν άλλο σήμα. Κατά την Gillette, από τη διαπίστωση αυτή προκύπτει ότι οι λεπίδες της LA θα μπορούσαν να κυκλοφορούν στην αγορά και να διατίθενται στο εμπόριο υπό οικονομικώς αποδεκτούς όρους, ακόμη και αν στη συσκευασία τους δεν αναφερόταν ότι μπορούν να προσαρμοστούν σε λεπίδες της Gillette.

50. Η κατάσταση θα ήταν διαφορετική αν ο προορισμός των λεπίδων της LA δεν μπορούσε να δηλωθεί, χωρίς να αναφερθούν τα προαναφερθέντα σήματα, καθόσον, στην περίπτωση αυτή, δεν θα υπήρχε ζήτηση των επίμαχων λεπίδων, οπότε θα αποκλειόταν κάθε δυνατότητα ασκήσεως εμπορίας υπό οικονομικώς αποδεκτούς όρους. Δεν συμβαίνει όμως αυτό εν προκειμένω, όπως επισημαίνει η Gillette, καθόσον η LA παράγει επίσης στελέχη ξυραφιού, οπότε, σε περίπτωση απαγορεύσεως της αναγραφής των σημάτων της Gillette στις συσκευασίες των λεπίδων της, οι λεπίδες αυτές θα εξακολουθούσαν να έχουν πρόσβαση στην αγορά.

51. Δέχομαι ότι η ερμηνεία που προτείνει η Gillette συνάδει περισσότερο προς το γράμμα του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας, το οποίο δεν κάνει λόγο για «αποτελεσματικότητα», αλλά για «αναγκαιότητα» χρήσεως του αλλότριου σήματος· είναι αυτονόητο ότι οι δύο όροι δεν είναι συνώνυμοι.

52. Εξάλλου, υπέρ της απόψεως αυτής συνηγορεί η διαφορετική διατύπωση του

τελικού κειμένου της επίμαχης διατάξεως και της προτάσεως οδηγίας της Επιτροπής [10]. Η εν λόγω πρόταση προέβλεπε, συγκεκριμένα, ότι οι τρίτοι μπορούν να χρησιμοποιήσουν αλλότριο σήμα «*προκειμένου να* δηλωθεί ο προορισμός των προϊόντων για χρήση ως εξαρτήματα ή ανταλλακτικά» [11]· το τελικό κείμενο, αντιθέτως, χρησιμοποιεί, όπως προαναφέρθηκε, περιοριστικότερη διατύπωση, ορίζοντας ότι η χρήση αυτή του σήματος επιτρέπεται, «εάν είναι αναγκαίο, προκειμένου να δηλωθεί ο προορισμός [...]».

53. Κατόπιν αυτού, διερωτώμαι αν η εξέταση μπορεί να περιοριστεί σε μια φιλολογικού χαρακτήρα ανάλυση ενός μεμονωμένου αποσπάσματος της επίμαχης διατάξεως, ή αν, αντιθέτως, πρέπει να είναι σφαιρικότερη και να λάβει υπόψη το περιεχόμενο και την έκταση της διατάξεως αυτής, καθώς και τους σκοπούς που επιδιώκει.

54. Ειδικότερα, τίθεται το ζήτημα αν η προστασία του σήματος, που αποτελεί αναμφισβήτητα τον κύριο στόχο της οδηγίας, πρέπει να εκτιμηθεί αποκλειστικώς από πλευράς των απαιτήσεων του δικαιούχου του σήματος και, κατά συνέπεια, μπορεί να περιοριστεί, όπως υποστηρίζει η Gillette, μόνο στο απολύτως αναγκαίο μέτρο που επιβάλλουν οι οικονομικοί όροι, ούτως ώστε να παρέχεται η δυνατότητα και σε άλλες επιχειρήσεις να δραστηριοποιούνται στον οικείο τομέα, ή αν η εφαρμογή της παρεκκλίσεως την οποία, εν πάση περιπτώσει, εισάγει το άρθρο 6, παράγραφος 1, προϋποθέτει επίσης τη συνεκτίμηση άλλων στοιχείων.

55. Φρονώ ότι η διάταξη αυτή ανοίγει σαφώς τον δρόμο και σε άλλες αξίες και άλλα συμφέροντα, τα οποία δεν αναφέρονται ρητώς, αλλά θα ήταν δύσκολο να μην ληφθούν υπόψη. Επιπλέον δε, το Δικαστήριο αναφέρθηκε στο ζήτημα αυτό με την προαναφερθείσα νομολογία του (βλ. ανωτέρω, σημείο 29), κρίνοντας ότι το άρθρο 6, παράγραφος 1, «σκοπεί να συμβιβάσει τα θεμελιώδη συμφέροντα της προστασίας των δικαιωμάτων επί του σήματος και εκείνα της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων και της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών εντός της κοινής αγοράς, τούτο δε κατά τρόπον ώστε να μπορεί το δικαίωμα επί του σήματος να επιτελεί τη λειτουργία του ως ουσιώδες στοιχείο του συστήματος ανόθευτου ανταγωνισμού, στη δημιουργία και τη διατήρηση του οποίου αποβλέπει η Συνθήκη».

56. Πρόκειται, επομένως, όπως σαφώς τονίζει το Δικαστήριο, περί σταθμίσεως δύο διαφορετικών διακυβευόμενων συμφερόντων, τα οποία όμως σκοπούν αμφότερα στην εξασφάλιση ενός συστήματος ανόθευτου ανταγωνισμού και, κατά συνέπεια, στην προάσπιση, σε τελική ανάλυση, του δικαιώματος των καταναλωτών να επιλέγουν μεταξύ διαφόρων προϊόντων που χρησιμοποιούνται εναλλακτικώς. Με άλλα λόγια, πρέπει να γίνει δεκτό ότι, πέραν της προστασίας των οικονομικών συμφερόντων του δικαιούχου του σήματος, η οδηγία επιδιώκει επίσης να παράσχει στους καταναλωτές δυνατότητα επιλογής, εξασφαλίζοντάς τους τόσο ότι θα δηλώνεται η κατα-

10 — Άρθρο 5, στοιχείο γ', παρατιθέμενο ανωτέρω στην υποσημείωση 8.

11 — Η υπογράμμιση δική μου.

γωγή των προϊόντων, αλλά και ότι θα απολαύουν πλήρως των προνομίων που απορρέουν από τον ανταγωνισμό μεταξύ των προϊόντων που προορίζονται για την κάλυψη της ίδιας ανάγκης.

57. Η στάθμιση αυτών των διαφορετικών διακυβευόμενων συμφερόντων χάρη στην παρέκκλιση του άρθρου 6, παράγραφος 1, συνεπάγεται ότι, στο πλαίσιο της σφαιρικότερης αναλύσεως της διατάξεως για την οποία έγινε λόγος ανωτέρω, δεν πρέπει να προβληθούν μόνον επιχειρήματα αντλούμενα από το γράμμα ενός αποσπάσματος της εν λόγω διατάξεως, ώστε να τονισθεί περισσότερο η σημασία ενός από τα συμφέροντα αυτά, τα δε λοιπά να θεωρηθούν επουσιώδη, καθόσον σκοπός της διατάξεως είναι, κατά το Δικαστήριο, η στάθμιση όλων των διακυβευόμενων συμφερόντων.

58. Κατά τα λοιπά, φρονώ ότι η επιταγή περί συνεκτιμήσεως και σταθμίσεως, κατά το μέγιστο δυνατόν, των διακυβευόμενων συμφερόντων πιστοποιείται εκ νέου στην κοινοτική νομολογία και συγκεκριμένα στη γνωστή απόφαση BMW [12], με την οποία το Δικαστήριο προέβη ακριβώς σε συγκερασμό της επιταγής προστασίας του δικαιούχου του σήματος και της επιταγής προστασίας του καταναλωτή, ιδίως υπό το πρίσμα διασφαλίσεως ενεργότερου ανταγωνισμού και πλήρους ενημερώσεως σχετικά με τα προϊόντα.

59. Υπενθυμίζω, κατά το μέρος που αφορά την παρούσα υπόθεση, ότι, στην προαναφερθείσα υπόθεση, ο κύριος μη εγκεκριμένου από την BMW συνεργείου επισκεύαζε αυτοκίνητα της εταιρίας αυτής, τονίζοντας, στα διαφημιστικά μηνύματα, ότι ήταν «ειδικευμένος στα αυτοκίνητα BMW». Η BMW υποστήριξε ότι η πρακτική αυτή δεν ενέπιπτε στην παρέκκλιση του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας και, επομένως, έπρεπε να θεωρηθεί ως προσβολή του αποκλειστικού δικαιώματός της. Κατά την άποψή της, συγκεκριμένα, στο μέτρο που ο εν λόγω επιχειρηματίας μπορούσε, από απόψεως οικονομικής βιωσιμότητας των δραστηριοτήτων του, να παρέχει επίσης υπηρεσίες επισκευής αυτοκινήτων χωρίς να κατονομάζει μια αυτοκινητοβιομηχανία (και, επομένως, χωρίς να κατονομάζει ένα σήμα), η αναφορά του σήματος BMW δεν πληρούσε την προϋπόθεση περί αναγκαιότητας που προβλέπει η προαναφερθείσα διάταξη.

60. Αυτή πάντως η ερμηνεία της επίμαχης προϋποθέσεως, την οποία δεν θεωρώ διαφορετική από την ερμηνεία που προτείνει η Gillette στο πλαίσιο της παρούσας υποθέσεως, δεν έγινε δεκτή από το Δικαστήριο. Συγκεκριμένα, το Δικαστήριο, αντί να εμμείνει στην εκτίμηση της εμπορικής βιωσιμότητας που θα είχε η δραστηριότητα του επισκευαστή, αν είχαν απαλειφθεί οι αναφορές στο σήμα BMW, έλαβε υπόψη αποκλειστικώς την ανάγκη παροχής στους δυνητικούς πελάτες του επιχειρηματία όσο το δυνατόν πληρέστερης πληροφορήσεως.

61. Το Δικαστήριο επισήμανε, καταρχάς, ότι «η χρήση [του σήματος BMW] [έγινε] με

12 — Απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 1999, C-63/97, BMW (Συλλογή 1999, σ. I-905).

σκοπό τον προσδιορισμό των προϊόντων που [αποτελούσαν] το αντικείμενο της παρεχομένης υπηρεσίας και [ήταν] αναγκαία προκειμένου να δηλωθεί ο προορισμός της», προσθέτοντας, ακολούθως, ότι, «αν ένας ανεξάρτητος έμπορος εκτελεί εργασίες συντηρήσεως και επισκευής αυτοκινήτων BMW ή είναι πράγματι ειδικευμένος στις εργασίες αυτές, η πληροφορία αυτή δεν μπορεί, στην πράξη, να καταστεί γνωστή στους πελάτες του χωρίς να γίνει χρήση του σήματος BMW» [13].

62. Το Δικαστήριο συντάχθηκε, ως εκ τούτου, με την άποψη που διατύπωσε ο γενικός εισαγγελέας Jacobs με τις προτάσεις του στην υπόθεση εκείνη [14], ότι δηλαδή το ζήτημα που ετίθετο ήταν, κατ' ουσίαν, αν ένας έμπορος που βρίσκεται στην προεκτεθείσα κατάσταση «πρέπει να έχει την ευχέρεια να περιγράφει τη φύση των υπηρεσιών που προσφέρει» [15]. Ο γενικός εισαγγελέας ακολούθησε τη συλλογιστική αυτή μέχρι του σημείου να υποστηρίξει ότι «το να [απαγορευθεί] μια τέτοια χρήση του σήματος θα συνιστούσε [υπό τις συνθήκες αυτές] αδικαιολόγητο περιορισμό της ελευθερίας του εμπόρου» [16].

63. Κατά την άποψή μου, από τη νομολογία αυτή προκύπτει μια ερμηνεία της επίμαχης προϋποθέσεως λιγότερο αυστηρή απ' όσο ισχυρίζεται η Gillette. Συγκεκριμένα, η εν λόγω προϋπόθεση πληρούται από το γεγονός και μόνο ότι η χρήση του αλλότριου σήματος αποδεικνύεται το μοναδικό αποτελεσματικό μέσο για τη διεύρυνση του φάσματος των προϊόντων μεταξύ των οποίων μπορεί να επιλέξει ο δυνητικός αγοραστής.

64. Αν αυτή η ερμηνεία εφαρμοστεί εν προκειμένω, μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι, αν τα σήματα της Gillette δεν αναγράφονταν στις συσκευασίες των λεπίδων της LA, οι καταναλωτές δεν θα είχαν, ενδεχομένως, άλλον τρόπο να ενημερωθούν για τη συμβατότητα, η οποία όντως υφίσταται, των προϊόντων αυτών με τα στελέχη ξυραφιού της Gillette και θα κινδύνευαν να στερηθούν μιας χρήσιμης για τις εμπορικές επιλογές τους πληροφορίας. Κατά συνέπεια, αν επρόκειτο για τον μοναδικό τρόπο παροχής της εν λόγω πληροφορίας, η χρήση των σημάτων της Gillette θα έπρεπε να θεωρηθεί ως «αναγκαία» κατά την έννοια της οδηγίας.

65. Στο εθνικό δικαστήριο απόκειται, φυσικά, να απαντήσει στο ερώτημα αυτό και, κατά συνέπεια, να εξακριβώσει αν, σε περίπτωση που δεν αναγράφονταν τα σήματα της Gillette στις συσκευασίες των λεπίδων της LA, οι δυνητικοί αγοραστές θα ήταν επαρκώς ενημερωμένοι, με άλλα μέσα, για τη δυνατότητα προσαρμογής των εν λόγω λεπίδων στα στελέχη που κατασκευάζει η Gillette. Η χρήση των σημάτων της Gillette θα μπορούσε, για παράδειγμα, να μην είναι αναγκαία, αν τα προϊόντα είχαν τεχνικά χαρακτηριστικά γνωστά στους καταναλωτές, από τα οποία να προκύπτει

13 — Προπαρατεθείσα απόφαση BMW, σκέψεις 59 και 60.

14 — Με τις προτάσεις της 2ας Απριλίου 1998, ο γενικός εισαγγελέας Jacobs, θεωρώντας «εξωπραγματική» την άποψη ότι ο επισκευαστής μπορούσε να παρέχει τις υπηρεσίες του χωρίς να χρειάζεται να κατονομάσει συγκεκριμένο σήμα αυτοκινητοβιομηχανίας, επισήμανε ότι «αν [ο επισκευαστής] ειδικεύεται πράγματι στη συντήρηση και επισκευή αυτοκινήτων BMW, δύσκολα γίνεται αντιληπτό πώς θα μπορούσε πράγματι να γνωστοποιεί το γεγονός αυτό στους πελάτες του χωρίς να χρησιμοποιεί το σήμα BMW» (σημείο 54).

15 — Προπαρατεθείσες προτάσεις, σημείο 54.

16 — Προπαρατεθείσες προτάσεις, σημείο 55.

η συμβατότητα των στελεχών με τις λεπίδες (πράγμα που συμβαίνει συγκεκριμένα, όπως προαναφέρθηκε, στην περίπτωση των ελαστικών).

66. Κατόπιν των ανωτέρω παρατηρήσεων και δηλώνοντας σαφώς την προτίμησή μου για τη λύση που προεξέθεσα, αναγνωρίζω ότι η λύση αυτή, πέραν του ότι δεν αίρει πλήρως τις γενικού χαρακτήρα αντιρρήσεις (περί υπερβολικής μειώσεως της προστασίας του δικαιούχου του σήματος) που προέβαλε η Gillette, μπορεί, εν πάση περιπτώσει, να προκαλέσει μεγάλη αβεβαιότητα ως προς την εφαρμογή της. Ωστόσο, πρόκειται μάλλον περί μιας συνέπειας η οποία, κατά την άποψή μου, είναι αναπόφευκτη όσο το ζήτημα του ελέγχου της αναγκαιότητας εκτιμάται χωριστά από τις λοιπές προϋποθέσεις του άρθρου 6, παράγραφος 1, και, καταλήγει με τον τρόπο αυτό, όπως προαναφέρθηκε, σε φιλολογικού χαρακτήρα διαφωνία ως προς το επίμαχο απόσπασμα της εν λόγω διατάξεως.

67. Διαφορετική είναι η κατάσταση αν ληφθεί υπόψη ότι ο εν λόγω έλεγχος αναγκαιότητας δεν είναι ο μοναδικός έλεγχος που προβλέπει η επίμαχη διάταξη, αλλά συνοδεύεται ακριβώς, και ενδεχομένως συνδέεται στενά, με μια συγκεκριμένη προϋπόθεση αφορώσα τις λεπτομέρειες της φερόμενης ως αναγκαίας χρήσεως του σήματος (ήτοι την τήρηση των χρηστών συναλλακτικών ηθών). Με άλλα λόγια, το γεγονός ότι η ερμηνεία της προϋποθέσεως αυτής αποτελεί αντικείμενο χωριστού προδικαστικού ερωτήματος δεν πρέπει να οδηγήσει στη διάσπαση της ενότητας του ζητήματος σε τέτοιο βαθμό ώστε να υποτιμηθεί ο στενός δεσμός που υφίσταται μεταξύ των διαφόρων αποσπασμάτων της διατάξεως και που, ως εκ τούτου, μπορεί να επηρεάσει την ερμηνεία καθενός από τα εν λόγω αποσπάσματα.

68. Φρονώ ότι η αβεβαιότητα που, όπως προαναφέρθηκε, συνοδεύει αναπόφευκτα τον έλεγχο αναγκαιότητας μπορεί να εξαλειφθεί κατά την εξακρίβωση των προϋποθέσεων και των λεπτομερειών χρήσεως του σήματος, σύμφωνα με τους όρους που προβλέπει το άρθρο 6, παράγραφος 1, αυτό καθαυτό. Κατά την εξακρίβωση αυτή μπορεί επίσης να δοθεί απάντηση στις εύλογες ανησυχίες όσον αφορά τον ενδεχόμενο περιορισμό της προστασίας του σήματος που μπορεί να συνεπάγεται μια λιγότερο αυστηρή ερμηνεία της προϋποθέσεως περί αναγκαιότητας.

69. Πράγματι, όσο αυστηρότερη είναι η διαδικασία εξακριβώσεως των προαναφερθεισών προϋποθέσεων, τόσο ευκολότερα γίνεται δεκτή η εν λόγω ερμηνεία. Επιπλέον, σ' αυτό ακριβώς το στενότερο πλαίσιο της εν λόγω εξακριβώσεως μπορεί να εκτιμηθεί καλύτερα η πραγματική «αναγκαιότητα» χρήσεως του σήματος και να εξαλειφθούν, ενδεχομένως, οι αμφιβολίες που, θεωρητικώς, υποβόσκουν επί του ζητήματος αυτού.

70. Από προσεκτικότερη ανάλυση προκύπτει, κατά τα λοιπά, ότι το Δικαστήριο δεν αντιμετώπισε το ζήτημα αυτό προβαίνοντας

σε διαδοχικούς και μεμονωμένους ελέγχους, ήτοι «εκτιμώντας» καταρχάς τον βαθμό αναγκαιότητας της χρήσεως του αλλότριου σήματος και στη συνέχεια εξακριβώνοντας αν η χρήση αυτή ήταν σύμφωνη προς τα «χρηστά συναλλακτικά ήθη». Αντιθέτως, προέβη σε ενιαία εξέταση του ζητήματος, αποδίδοντας λιγότερη σημασία στην έννοια της «αναγκαιότητας» απ' ό,τι στην τήρηση των χρηστών συναλλακτικών ηθών, δεδομένου ότι η τήρησή τους έχει καθοριστική σημασία για την αποφυγή κάθε συγχύσεως ως προς την καταγωγή του προϊόντος και, κατά συνέπεια, για την εξασφάλιση της προστασίας του σήματος [17].

71. Συνεπώς, λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω διευκρινίσεων, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα την απάντηση ότι η χρήση του αλλότριου σήματος είναι αναγκαία για να δηλωθεί ο προορισμός ενός προϊόντος, όταν αποτελεί το μοναδικό μέσο παροχής στους καταναλωτές πλήρους ενημερώσεως σχετικά με τους πιθανούς τρόπους χρήσεως του επίμαχου προϊόντος.

*Επί του τετάρτου ερωτήματος*

72. Θα ασχοληθώ στο σημείο αυτό με την ερμηνεία της φράσεως «χρηστά συναλλακτικά ήθη που ισχύουν στη βιομηχανία και το εμπόριο», ερμηνεία την οποία ζητεί από το Δικαστήριο το εθνικό δικαστήριο με το τέταρτο ερώτημά του, δεδομένου ότι η δυνατότητα τρίτου να χρησιμοποιήσει αλλότριο σήμα εξαρτάται, βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 89/104, από την τήρηση των εν λόγω συναλλακτικών ηθών.

73. Συναφώς, υπενθυμίζω ότι, κατά πάγια νομολογία, «η προϋπόθεση ότι η χρήση του σήματος πρέπει να γίνεται σύμφωνα με τα χρηστά συναλλακτικά ήθη που ισχύουν στη βιομηχανία ή στο εμπόριο αποτελεί [...] την έκφραση μιας υποχρεώσεως ενέργειας κατά θεμιτό τρόπο έναντι των νομίμων συμφερόντων του δικαιούχου του σήματος» [18]. Επιβάλλεται, ωστόσο, να καθοριστεί το περιεχόμενο της υποχρεώσεως αυτής, καθόσον η οδηγία 89/104 δεν το προσδιορίζει επακριβώς.

74. Κατά την εκτίμησή μου, η απάντηση στο ερώτημα αυτό προϋποθέτει την ανάλυση της σχετικής νομολογίας του Δικαστηρίου, από την οποία μπορούν ήδη να αντληθούν τα στοιχεία που επιτρέπουν τον καθορισμό του περιεχομένου της επίμαχης υποχρεώσεως. Το Δικαστήριο διευκρίνισε, συγκεκριμένα, ότι ένας τρίτος δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει αλλότριο σήμα «κατά τρόπον ώστε να μπορεί να δημιουργηθεί η εντύπωση ότι υπάρχει εμπορική σχέση μεταξύ της τρίτης επιχειρήσεως και του δικαιούχου του σήματος, ιδίως δε ότι [...] υπάρχει ιδιαίτερη σχέση μεταξύ των δύο επιχειρήσεων» [19]. Το Δικαστήριο επισήμανε, εξάλλου, ότι η επι-

17 — Βλ. προπαρατεθείσα απόφαση BMW, σκέψεις 61 επ., καθώς και τις προτάσεις στην υπόθεση αυτή, σημεία 55 και 56.

18 — Προπαρατεθείσες αποφάσεις BMW, σκέψη 61, και Gerolsteiner Brunnen, σκέψη 24.

19 — Προπαρατεθείσα απόφαση BMW, σκέψη 64.

χείρηση που χρησιμοποιεί το αλλότριο σήμα δεν πρέπει να «αντλεί αθέμιτο όφελος από τον διακριτικό χαρακτήρα ή τη φήμη του». Ειδικότερα, το όφελος είναι αθέμιτο όταν αντλείται από την εντύπωση που δημιουργείται στους δυνητικούς αγοραστές ότι υφίσταται δεσμός μεταξύ του δικαιούχου του σήματος και της επιχειρήσεως που κατασκεύασε το προϊόν [20].

75. Πέραν της νομολογίας, χρήσιμα στοιχεία μπορούν να αντληθούν, όπως προτείνουν το αιτούν δικαστήριο, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου και η Επιτροπή, από τις κοινοτικές διατάξεις στο τομέα της παραπλανητικής και συγκριτικής διαφημίσεως και ιδίως από την οδηγία 84/450, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 97/55.

76. Συγκεκριμένα, από τις αιτιολογικές σκέψεις 13 έως 15 της οδηγίας 97/55 προκύπτει ότι το αποκλειστικό δικαίωμα που παρέχει στον δικαιούχο σήματος το άρθρο 5 της οδηγίας 89/104 δεν προσβάλλεται όταν ένας τρίτος χρησιμοποιεί το εν λόγω σήμα τηρώντας τους όρους της οδηγίας 97/55.

20 — Προπαρατεθείσα απόφαση BMW, σκέψεις 52 και 53. Πρέπει να διευκρινιστεί ότι η συλλογιστική που ακολουθήθηκε στο σημείο αυτό αφορούσε το άρθρο 7, παράγραφος 2, της οδηγίας 89/104· ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε, με τις σκέψεις 62 και 63, ότι το ίδιο ίσχυε «mutatis mutandis» για το άρθρο 6, παράγραφος 1.

77. Κατά συνέπεια, αν η αναφορά του σήματος και οι συνειρμοί που δημιουργεί συνάδουν προς τις διατάξεις περί παραπλανητικής και συγκριτικής διαφημίσεως, μπορεί να γίνει δεκτό ότι τηρούνται τα «χρηστά συναλλακτικά ήθη», κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 89/104.

78. Οι προϋποθέσεις του άρθρου 3α της τροποποιηθείσας οδηγίας 84/450 (άρθρο που προστέθηκε βάσει του άρθρου 1, παράγραφος 4, της οδηγίας 97/55) όσον αφορά το σύννομο της συγκριτικής διαφημίσεως (οι οποίες παρουσιάζουν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την υπό κρίση υπόθεση) δεν διαφέρουν ουσιωδώς από τις απορρέουσες από την προαναφερθείσα νομολογία του Δικαστηρίου προϋποθέσεις. Ειδικότερα, η επίμαχη διαφήμιση δεν πρέπει να δημιουργεί σύγχυση στην αγορά μεταξύ του διαφημιζομένου και ενός ανταγωνιστή (στοιχείο δ') και δεν πρέπει να αντλεί αθέμιτο όφελος από τη φήμη του σήματος ενός ανταγωνιστή (στοιχείο ζ').

79. Από την προαναφερθείσα νομολογία και από τις διατάξεις της τροποποιηθείσας οδηγίας 84/450 προκύπτει, επομένως, ότι η χρήση αλλότριου σήματος κατά τρόπο δυνάμενο να δημιουργήσει σύγχυση στους δυνητικούς αγοραστές όσον αφορά την καταγωγή του προϊόντος θεωρείται σαφώς παράνομη. Ειδικότερα, δεν πρέπει να δημιουργείται στους εν λόγω δυνητικούς αγοραστές η εντύπωση ότι το προϊόν συνδέεται με τον δικαιούχο του σήματος και είναι, κατά συνέπεια, αντίστοιχης ποιότητας με τα προϊόντα που κατασκευάζει ο δικαιούχος του σήματος.

80. Η Φινλανδική Κυβέρνηση και η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου αντιτάσσουν, ωστόσο, ότι, όταν μια επιχείρηση αναγράφει στη συσκευασία του προϊόντος της το αλλότριο σήμα, δεν επιδιώκει οπωσδήποτε να δημιουργήσει την εντύπωση ότι τα προϊόντα της είναι αντίστοιχης ποιότητας με εκείνα του δικαιούχου του σήματος. Με την απόφαση BMW, το Δικαστήριο αναγνώρισε, κατ' ουσίαν, ότι η χρήση ενός αλλότριου σήματος από επιχειρηματία που επιδίωκε να «[προσδώσει] στη δραστηριότητά του [ποιοτικό κύρος]» [21] ήταν νόμιμη.

81. Όπως όμως προαναφέρθηκε (βλ. ανωτέρω, σημείο 59), στην απόφαση εκείνη επρόκειτο, κατά το μέρος που αφορά την υπό κρίση υπόθεση, για την εκτέλεση εργασιών επισκευής αυτοκινήτων της εταιρίας BMW. Η δραστηριότητα του επιχειρηματία είχε, συνεπώς, ως αντικείμενο προϊόντα που έφεραν νομίμως το σήμα BMW· το «ποιοτικό κύρος» που ο επιχειρηματίας αντλούσε από το αντικείμενο της δραστηριότητάς του δεν έπρεπε να θεωρηθεί ως αθέμιτη χρήση του σήματος, καθόσον αντανακλούσε το γεγονός ότι ο εν λόγω επιχειρηματίας ήταν σε θέση να επισκευάζει προϊόντα η ποιότητα των οποίων ήταν εγγυημένη χάρη στην παρουσία του σήματος BMW.

82. Εν προκειμένω, αντιθέτως, η δραστηριότητα που ασκεί η LA, ήτοι η παραγωγή λεπίδων, έχει ήδη ολοκληρωθεί τη στιγμή που παρέχεται η πληροφορία ότι οι εν λόγω λεπίδες μπορούν να χρησιμοποιηθούν με τα στελέχη ξυραφιού της Gillette. Η συμβατότητα μεταξύ των δύο προϊόντων δεν θα έπρεπε να έχει επιπτώσεις στην εκτίμηση της ποιότητας των λεπίδων της LA από τους καταναλωτές. Ωστόσο, αν η αναγραφή του σήματος στη συσκευασία δημιουργούσε στα πρόσωπα αυτά την εντύπωση ότι η ποιότητα των δύο ειδών λεπίδων ήταν ίδια, θα έπρεπε να γίνει δεκτό ότι η προϋπόθεση περί τηρήσεως των χρηστών συναλλακτικών ηθών δεν πληρούται.

83. Συνεπώς, στον εθνικό δικαστή απόκειται να εξακριβώσει αν η αναγραφή των σημάτων της Gillette στις συσκευασίες των λεπίδων της LA έχει ως σκοπό να παράσχει στους δυνητικούς αγοραστές πληροφορίες αφορώσες μόνον τη δυνατότητα προσαρμογής των εν λόγω λεπίδων στα στελέχη ξυραφιού της Gillette, δεδομένου ότι τα σημεία συνδέσεώς τους είναι συμβατά, ή αν η εν λόγω αναγραφή δημιουργεί, αντιθέτως, την εντύπωση ότι οι λεπίδες της LA, έχουν τα ίδια χαρακτηριστικά κοπής και, ως εκ τούτου, είναι αντίστοιχης ποιότητας με τις λεπίδες της Gillette.

84. Προς τούτο, το εθνικό δικαστήριο πρέπει να εξετάζει το εν λόγω ζήτημα «συνολικά, λαμβανομένων υπόψη όλων των παραγόντων που ασκούν επιρροή στη συγκεκριμένη περίπτωση» [22]. Αυτή είναι η απαίτηση που έθεσε το Δικαστήριο όσον αφορά την εκτίμηση του κινδύνου συγχύσεως, στο πλαίσιο της οριοθετήσεως του περιεχομένου του αποκλειστικού δικαιώματος που παρέχει το σήμα στον κάτοχό του δυνάμει του άρθρου 5, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της οδηγίας 89/104. Ωστόσο, λαμβανομένου υπόψη ότι η προϋπόθεση περί τηρήσεως των χρηστών συναλλακτικών

21 — Προαναφερθείσα απόφαση BMW, σκέψη 53.

22 — Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2000, C-425/98, Marca Mode (Συλλογή 2000, σ. I-4861, σκέψη 40).

ηθών επηρεάζει αναπόφευκτα το περιεχόμενο του εν λόγω αποκλειστικού δικαιώματος, καθόσον το περιορίζει ως κάποιο βαθμό, φρονώ ότι η εκτίμηση της προϋποθέσεως αυτής από τον εθνικό δικαστή πρέπει να λαμβάνει υπόψη και το κριτήριο αυτό [23].

85. Βάσει των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα την απάντηση ότι επιχειρηματίας τηρεί τα «χρηστά συναλλακτικά ήθη που ισχύουν στη βιομηχανία και το εμπόριο» όταν, χρησιμοποιώντας το αλλότριο σήμα, δεν δημιουργεί την εντύπωση ότι υφίσταται εμπορική σχέση μεταξύ του ίδιου και του δικαιούχου του σήματος και δεν αντλεί όφελος από τον διακριτικό χαρακτήρα ή τη φήμη του εν λόγω σήματος. Το ότι επιχειρηματίας εμπορεύεται επίσης τα προϊόντα αυτά και αναγράφει στις συσκευασίες τους το αλλότριο σήμα δεν σημαίνει οπωσδήποτε ότι επιδιώκει να δημιουργήσει στο κοινό την εντύπωση ότι τα προϊόντα του είναι αντίστοιχης ποιότητας με εκείνα του δικαιούχου του σήματος. Η συμπεριφορά του επιχειρηματία πρέπει, συνεπώς, να εκτιμάται συνολικώς, λαμβανομένων υπόψη όλων των στοιχείων που ασκούν επιρροή.

23 — Υπενθυμίζω in limine ότι το Δικαστήριο ακολούθησε την ίδια πρακτική όσον αφορά τον έλεγχο της τηρήσεως των προϋποθέσεων της τροποποιηθείσας οδηγίας 84/450, κρίνοντας, προς τούτο, ότι «πρέπει να ληφθεί υπόψη η συνολική παρουσίαση της αμφισβητούμενης διαφημίσεως» (απόφαση της 25ης Οκτωβρίου 2001, C-112/99, Toshiba Europe, Συλλογή 2001, σ. I-7945, σκέψη 60).

*Επί του πέμπτου ερωτήματος*

86. Με το πέμπτο ερώτημα, το εθνικό δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν το γεγονός ότι ο επιχειρηματίας που αναγράφει το αλλότριο σήμα στη συσκευασία του προϊόντος του εμπορεύεται επίσης το είδος προϊόντος με το οποίο πρέπει να χρησιμοποιηθεί το πρώτο προϊόν έχει επίπτωση στην εκτίμηση του συννόμου της χρήσεως του αλλότριου σήματος.

87. Φρονώ ότι, για να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό, πρέπει να απομονωθούν δύο διαφορετικά ζητήματα, τα οποία αφορούν, αφενός, την προϋπόθεση περί αναγκαιότητας και, αφετέρου, την τήρηση των «χρηστών συναλλακτικών ηθών», προϋποθέσεις που αναλύθηκαν στο πλαίσιο της εξετάσεως του τρίτου και του τετάρτου προδικαστικού ερωτήματος.

88. Όσον αφορά το πρώτο ζήτημα, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι, αν η προϋπόθεση περί αναγκαιότητας εξεταζόταν υπό το οικονομικό πρίσμα που πρότεινε η Gillette, το γεγονός ότι η LA εμπορεύεται, πέραν των λεπίδων, και στελέχη ξυραφιού, τα οποία αποτελούν έναν από τους πιθανούς προορισμούς, θα μπορούσε να προκαλέσει αμφιβολίες ως προς την τήρηση της προϋποθέσεως, καθόσον, ακόμη και αν τα σήματα της Gillette δεν αναγράφονταν στις συσκευασίες των προϊόντων της LA, θα υπήρχε, εν πάση περιπτώσει, στην αγορά ζήτηση των λεπίδων της LA, ιδίως από τους κατόχους των στελεχών ξυραφιού που η εταιρία αυτή διαθέτει στο εμπόριο.

89. Ωστόσο, λαμβανομένου υπόψη ότι, για τους προεκτεθέντες λόγους, συνήχθη το συμπέρασμα ότι η προϋπόθεση περί αναγκαιότητας τηρείται, καθόσον η αναγραφή του αλλότριου σήματος αποτελεί το μοναδικό μέσο παροχής στους καταναλωτές πλήρους ενημερώσεως σχετικά με τους πιθανούς τρόπους χρήσεως του επίμαχου προϊόντος, η εκτίμηση του συννόμου της χρήσεως του σήματος δεν επηρεάζεται από το ότι ο τρίτος εμπορεύεται επίσης προϊόν το οποίο αποτελεί έναν από τους πιθανούς προορισμούς του προϊόντος επί του οποίου θέτει το αλλότριο σήμα.

90. Όσον αφορά, ακολούθως, το ζήτημα της τηρήσεως των «χρηστών συναλλακτικών ηθών», θα περιοριστώ στη διαπίστωση, όπως έπραξαν εξάλλου το Ηνωμένο Βασίλειο, η Φινλανδία και η Επιτροπή, ότι όσα αναφέρονται στο υπό εξέταση προδικαστικό ερώτημα, παρά τη σπουδαιότητά τους, αποτελούν ένα μόνον από τα στοιχεία που πρέπει να λάβει υπόψη ο εθνικός δικαστής προκειμένου να εκτιμήσει αν η χρήση του σήματος από τον τρίτο έγινε τηρουμένων των εν λόγω συναλλακτικών ηθών.

91. Συνεπώς, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει στο πέμπτο προδικαστικό ερώτημα την απάντηση ότι το γεγονός ότι ο επιχειρηματίας που αναγράφει στη συσκευασία του προϊόντος του το αλλότριο σήμα εμπορεύεται επίσης το είδος προϊόντος με το οποίο πρέπει να χρησιμοποιηθεί το πρώτο προϊόν αποτελεί σημαντικό στοιχείο για την εκτίμηση του συννόμου της χρήσεως του σήματος, αλλά δεν μεταβάλλει τα κριτήρια της εν λόγω εκτιμήσεως.

## V — Πρόταση

92. Κατόπιν των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα του Korkein oikeus ως εξής:

1) Στον βαθμό που, όσον αφορά την εφαρμογή του άρθρου 6, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της πρώτης οδηγίας 89/104/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης

Δεκεμβρίου 1988, για την προσέγγιση των νομοθεσιών των κρατών μελών περί σημάτων, πρέπει να εξακριβωθεί μόνον αν η αναγραφή του αλλότριου σήματος είναι αναγκαία για να δηλωθεί ο προορισμός του προϊόντος (ή της υπηρεσίας) και αν αυτό δημιουργεί κίνδυνο συγχύσεως ως προς την καταγωγή του προϊόντος (ή της υπηρεσίας), το ζήτημα αν η χρήση του σήματος είναι νόμιμη δεν εκτιμάται διαφορετικά ανάλογα με το αν πρόκειται για κύριο προϊόν, εξάρτημα ή ανταλλακτικό.

2) Η χρήση του αλλότριου σήματος είναι αναγκαία για να δηλωθεί ο προορισμός ενός προϊόντος, όταν αποτελεί το μοναδικό μέσο παροχής στους καταναλωτές πλήρους ενημερώσεως σχετικά με τους πιθανούς τρόπους χρήσεως του επίμαχου προϊόντος.

3) Επιχειρηματίας τηρεί τα «χρηστά συναλλακτικά ήθη που ισχύουν στη βιομηχανία και το εμπόριο» όταν, χρησιμοποιώντας το αλλότριο σήμα, δεν δημιουργεί την εντύπωση ότι υφίσταται εμπορική σχέση μεταξύ του ίδιου και του δικαιούχου του σήματος και δεν αντλεί όφελος από τον διακριτικό χαρακτήρα ή τη φήμη του εν λόγω σήματος. Το ότι επιχειρηματίας εμπορεύεται επίσης τα προϊόντα αυτά και αναγράφει στις συσκευασίες τους το αλλότριο σήμα δεν σημαίνει οπωσδήποτε ότι επιδιώκει να δημιουργήσει στο κοινό την εντύπωση ότι τα προϊόντα του είναι αντίστοιχης ποιότητας με εκείνα του δικαιούχου του σήματος. Η συμπεριφορά του επιχειρηματία πρέπει, συνεπώς, να εκτιμάται συνολικώς, λαμβανομένων υπόψη όλων των στοιχείων που ασκούν επιρροή.

4) Το γεγονός ότι ο επιχειρηματίας που αναγράφει στη συσκευασία του προϊόντος του το αλλότριο σήμα εμπορεύεται επίσης το είδος προϊόντος με το οποίο πρέπει να χρησιμοποιηθεί το πρώτο προϊόν αποτελεί σημαντικό στοιχείο για την εκτίμηση του συννόμου της χρήσεως του σήματος, αλλά δεν μεταβάλλει τα κριτήρια της εν λόγω εκτιμήσεως.